

tako daleko kao do Bebrine« (sela u okolici Kaniže) i time zapravo smješta radnju u svoje selo prema kome zatim i mjeri udaljenosti. Radnja zatim teče dalje prema svim pravilima priče, a završava lijepom završnom formulom u stihu.

Pogledajmo i priču br. 38 (*Ludi Petro, bogata breza i pop u volovskoj koži*), zapisanu isto tako 1967. godine u Kaniži. Napominjemo samo kao digresiju radi boljeg razumijevanja da od 13. st., prodorom Mongola u Ukrajinu, do 16. st. nastaju dume, lirsko-epske junačke pjesme, koje su formalno sličile bajkama: imale su početnu formulu, glavni je dio, koji je govorio o nekom događaju, recitiran, a na kraju je bila završna formula. Tri su sižea priče o popu u volovskoj koži zabilježena kao pripovjedne pjesme, a autor pretpostavlja da su slušatelji vjerojatno preuzeli siže i dalje ga prenosili kao prozu. Motiv je u Ukrajini u 19. st. bio vrlo raširen, a kazivačica iz Kaniže čula je priču od svoje bake. Tekst koji kazivačica govori 1967. godine u Slavoniji neminovno je doživio promjene u odnosu na svoje starije varijante. U priči je ludi Petro u šumi uz deblu breze svezao kozu i nakon dugo vremena dolazi na isto mjesto i traži da mu breza plati kozu, koju su u međuvremenu pojeli vuci. Zupuhao je vjetar, breza je zaškripala, i kazivačica izgovara neprevodivu onomatopeju »krrr«, a Petro, slijedeći zvukovnu asocijaciju te onomatopeje odgovara drvetu: »Ne, ona nije krepala...«, pri čemu riječ »krepala« kazivačica govori hrvatski, a objašnjava ga dodatnom ukrajinskom rečenicom: »Kada se naime jugoslavenski kaže krepala, to znači uginula«. Ili: na kraju te iste priče žena savjetuje mužu da popa obučena u volovsku kozu proda Ciganima, koji kupuju takve čudne stvari i time izvode razne predstave ili »kako se ovdje jugoslavenski kaže, cirkus«.

Mogli bismo gotovo u svakoj priči iz Hrvatske pronaći poneku od sličnih kazivačevih intervencija. Ti

postupci (stilistički manje ili više relevantni) mogu biti izazvani osuvremenjivanjem bajke — kada se upotrebljavaju hrvatski nazivi za tehničke pojmove (frižider, radio) jer kazivač ne poznaje njihove ukrajinske nazive, ali, kao u navedenim primjerima, hrvatski izrazi mogu pridonijeti boljem nijansiranju priče, njezinu uklapanju u sredinu u kojoj se kazuje. Takvo nešto pričanje zahtijeva aktivno poznavanje obaju jezika jer slične postupke kazivač provodi i pričajući ukrajinske priče hrvatskim jezikom. Interesantno je da u hrvatskom tekstu ukrajinski kazivači ostavljaju ukrajinska imena junaka, premda ih vrlo lako mogu prevesti na hrvatski, te time čuvaju i nešto od autentične atmosfere priče.

Napomenimo da je autor donio i vrlo iscrpne opise svojih kazivača, da je upozorio na promjene u pripovjedačkom materijalu u odnosu na starije zapise, u bilješkama je naveden popis varijanti i izvor za svaku priču, a Kurt Ranke ih je sve razvrstao po Aarne-Thompsonovu katalogu priča.

Ljiljana Marks

Märchen aus Australien. Traumzeitmythen und -Geschichten der australischen Aborigines, Herausgegeben von Anneliese Löffler, Die Märchen der Weltliteratur, Eugen Diederichs Verlag, Düsseldorf — Köln 1981, 284 str.

Već sam podnaslov ovog sveska upućuje na to da za nj odabrane priče pripadaju jednom »snolikom vremenu« koje odgovara izvornoj tradiciji, još neokrnjenoj utjecajima evropskog kulturnog nasljeđa.

»Snoliko vrijeme« je uvjetan termin za jedno razdoblje koje domoroci sami smatraju svojim pravremenom i uza nj vezuju sve važne događaje svoje mitske povijesti. To je doba geneze, daleko prije doba čovjekova mišljenja, gdje se u snovima materijaliziraju zemlja, voda i nebo iz amorfno prastanja, a iz

njih pak stupaju u pojavu bića. Stvaralačke snage počinju svoja oblikovanja iz Ničega, iz sebe samih a u svijesti domorodaca te su snage metamorfne — mijenjaju lik, obilježja i stanja između čovjeka, životinje ili biljke, te se manifestiraju kao nebeske pojave duge, munje, groma ili pak kao prirodni fenomeni vjetra, magle, poplave ili suše.

Istraživanje australske mitologije počinje negdje sredinom 19. st., ali je u prvoj svojoj fazi bilo usmjereno na socijalne i religiozne momente mitskog izraza više negoli na same priče. Tek nešto kasnije slijede temeljitije studije o uzajamnoj povezanosti mita s ritualom, glazbom i pripovijedanjem.

Domorodačka pripovijedanja nisu »bajke« u evropskom smislu a naziremo među njima dvije razine: jednu profanu i drugu mitsku. S jedne strane to su priče o nastanku prirodnih pojava (br. 4, 5, 26), a glavni su im likovi divovi, patuljci i duhovi (br. 17, 18, 92), zatim životinjske priče s lukavstvima o tome kako preživjeti (br. 62, 66, 71) i moralnopoučne priče koje govore o prijestupima utvrđenih zakona i o kaznama koje ih slijede (br. 7, 18, 100). Sva ta profana pripovijedanja imaju svrhu pouke i zabave a sam njihov tijek praćen je raznim upadicama i pitanjima slušatelja, dok je kazivaču ostavljena sloboda ukrašavanja radnje pojedinostima te njeno oživljavanje mimikom i gestama.

S druge strane, naprotiv, religijska mitologija pripada ritualnom životu i pravila njezina kazivanja i izvođenja nešto su stroža. Upravo greški u izvođenju pripisivala se činjenica neostvarenog željenog učinka. Najpoznatiji likovi su Djanggawul i njegove dvije sestre, majke plodnosti, koje simboliziraju Sunce i koje su iznijele na vidjelo prvog čovjeka. Lik majke stvoriteljice Kunapipi (Kalwadi ili Kadjara) štuje se u ritualu plodnosti kojim domoroci prizivaju monsun. Sestre Wawilak (br. 40) stvoriteljice su

svetog rituala inicijacije. Lik nebeskog junaka Goin, Biral, Gulambra, Baiama, Bunjil i Nurundere dolazi s istoka Australije a ime mu varira prema teritoriju (br. 60, 64, 67). Kult morskih silnika Wandjina spominje se u br. 117—119.

Isti bogovi i kulturni junaci koji su odgovorni za prirodni tijek izumitelji su svekolike kulture i nosioci cjelokupnog totemističkog društvenog poretka. U totemu, naime, domoroci prepoznaju svoj iz snova proistekao praiskon, iz kojega oni crpu svoje životne i stvaralačke snage. One za vrijeme života postoje u čovjeku kao »snolika duša ili duh« a najbliži su joj čarobnjaci i stari mudraci.

Najvažnije kultne svečanosti jesu rituali plodnosti, inicijacije i ceremonijal pokapanja. Inicijaciji pretходи stroga disciplina i na prvom njezinu stupnju otkrivaju se samo totemski simboli, daljim se napredovanjem tajna znanja produbljuje do potpunog posvećenja.

Tek potpuno inicirani imaju pravo udjela u ritualu plodnosti a ženama i djeci nije dopušteno prisustvovanje nijednom od rituala. Kako ne posjeduju nikakva tajna znanja o snolikim stanjima, nemaju ni pristupa totemskim simbolima i kulturnim mjestima.

I to je uzrok onoj nešto ranije spomenutoj ezoteričnoj razini pripovijedanja rezerviranoj za njih jednako kao što je uzrok i različitih motiva i predodžbi u usmenoj predaji o nizu događaja vezanih uz razdoblje »snolike svijesti«. Zato se pri kazivanju ezoteričnih verzija umijeće kazivača sastoji isključivo u strogom pridržavanju i dosljednom iznošenju predaja. Mimika je od zanemarivog značenja a pripovijedanje je moguće prekinuti jedino kratkom pjesmom (br. 136—137), koja obično potječe iz neke ceremonije a spjevana je tajnim jezikom koji razumiju samo najviši inicijanti i zato ju je potrebno prevoditi i tumačiti.

Ritualna događanja popraćena su simboličkim oblicima — plesom, glazbom i likovnim umijećima.

Skulptorstvo spada među najpoznatija a o njemu uvjerljivo govore primjeri br. 22, 50, 83, 93, 132. Cijenjeno je slikarstvo po stijenama (br. 20, 26) a kao ilustraciju uz priče nalazimo neke primjere tzv. »rendgenskog slikarstva«, čija je osobitost u tome da ne prikazuje samo obrise životinja, nego njihov kostur i unutrašnje organe (vidi str. 127).

Teškoće na koje je autorica nailazila pripremajući ovu zbirku poznate su svima koji se bave izvan-evropskim kulturama i narodima čiji je kulturni krug bitno drugačiji od našeg. Prevodilački problemi logična su posljedica nepodudarnosti svjetonazora, pa su nemogućnosti iznalaženja adekvatnih termina za određene pojmove nadomještene posuđenicama ili brojnim objašnjenjima bez kojih bi neupućenom čitaocu priče nužno ostale nerazumljive. Njihova sintaksa nije podložna direktnom prevođenju i tu je svoju tvrdnju autorica potkrijepila primjerom br. 138, čime se ujedno ogradila od moguće primjedbe o slobodnom prevođenju.

Uz pogovor, na kraju knjige dodana su objašnjenja ključnih riječi i popis tipova, koji je sačinio dr. Hans-Jörg Uther iz Göttingena; slijedi popis literature i karta s geografskom rasprostranjenosti plemena o čijim je mitovima bilo riječi u ovom svesku. Zahvaljujući tako opsežnom popratnom aparatu, knjiga može poslužiti za komparativne studije.

Snežana Zorić

Märchen aus dem Tschad, Herausgegeben und übersetzt von **Herrmann Jung-raithmayr**, Die Märchen der Weltliteratur, Eugen Diederichs Verlag, Düsseldorf-Köln 1981, 288 str.

Činjenica da je tradicionalnoj Africi južno od Sahare pismo gotovo nepoznato, a ako je i poznato nije u upotrebi, uvjetuje da susret s pričama Republike Čad, ovdje zapisa-

nima, nužno ostane distanciran, impersonalan, onakav kakav jedino i može biti budući da je izostalo direktno, usmeno ophođenje. U takvoj jednoj kulturi bez pisma prostor i vrijeme drugačije se iskušavaju i mjere, teško se uspostavljaju podudarne vrijednosne predodžbe i misaone asocijacije, pa tako, čitajući prijevod, uvijek ostajemo zakinuti za jedan dio istine i života koji ona u sebi nosi a koji se pričom nastoji prenijeti. Prenoseći jednu »usmeno mišljenu« formu u adekvatan pisani oblik, uvijek smo u rascjepu između doslovnog ali sirovog prijevoda ili pak slobodne interpretacije, što u prvom slučaju u čitaoca izaziva dojam jezične primitivnosti.

Inače, sve su priče sabrane za ovu zbirku ispričane ZA i OD članova plemena, pa prvi dodir »autsajdera« s njima obiluje nerazumijevanjem. Većina je priča sakupljena među pripadnicima naroda Mokilagi iz sela Mukula na jeziku mokilko.

Boraveći među njima od 1971. g., autor je uspio uspostaviti brojne kontakte s kazivačima (o njima opširno govori i nabraja ih u pogovoru s popisom priča koje je od njih čuo) i ljudima koji su mu pomogli pri prevođenju. Ponekad se prevodilo i posredstvom francuskog i arapskog.

Sadržajno su priče podijeljene u tri skupine. Od br. 1 do 12 to su etiološke i mitološke priče. Mnoga ponavljanja koja ih karakteriziraju (br. 4) Afrikanci smatraju izuzetnim stilističkim užitkom jer tek time se stare istine ponovo oživljuju i čine djelatnima. Interesantno je među njima spomenuti priču br. 10, čiji je motiv podudaran evropskom »Sézame, otvori se!« (Mot. D 1552.2).

Drugu skupinu čine bajke (br. 13—28), u kojima se očituje težnja nadljudskim moćima. I ovdje nailazimo na podudarnost motiva. U priči br. 13 o magijskom pijetlu Disalu i njegovoj zloupotrebi prepoznajemo evropski motiv »Stoliću, rasprostri se!« (AaTh 563 i Mot. D 1413), a u priči br. 20 motiv Ivice i Marice (AaTh. 327), samo što ovog puta